www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Research Article / Araştırma Makalesi

Gazve-Ganimet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Relationship Between Ghazwa and Ghanimah

Mehmet Nadir Özdemir*

Abstract: Undoubtedly, ghazwahs played a significant role in the life of the Prophet Muhammad during his time in Medina. After the successful outcomes of certain Ghazwahs, Muslim soldiers were often offered the opportunity to collect booty. The legitimacy of the distribution of booty was established through a separate sûrah. The study offered a conceptual framework and contextualized the issue. Using examples from ghazwa campaigns, it then elucidated the relationship between ghazwa and booty. The booty comprised various types of goods, captives, and land. Following the revelation of Surah al-Anfal, concepts related to booty started to be employed. Therefore, from that point onward, the Prophet and the Muslims began distributing the spoils of war after each battle in accordance with the guidelines set forth in these verses. The Prophet also made decisions concerning the distribution of the spoils and other related matters. The spoils captured by the Muslims during the Ghazwahs weakened the enemies' power and facilitated the Muslims' rise to power by transferring wealth into their hands. On the other hand, it also served as a means to prevent enemy territory, prisoners, or property from remaining unchecked or unrestrained. The Companions embraced the principle of participating in Ghazwa for the sake of Allah's pleasure rather than solely for the sake of acquiring booty. They understood that pursuing the opposite, i.e., participating in Ghazwa solely for material gain, was criticized and rejected by the Prophet. This reveals that the concept of "Ghazwa," which originally denoted a war of plunder in the pre-Islamic era, acquired a new and positive meaning among the Muslims during the time of the Prophet. The article also delves into the moral aspect of the spoils. It highlights that during the distribution of the spoils after the Ghazwahs, there was a sensitive emphasis on addressing situations akin to "gulool" in Islamic law, which pertains to embezzlement or the misappropriation of public property.

Structured Abstract: Ghazwa and Ghanimah have an essential place in Arab life. This is evidenced by the fact that raiding was one of the sources of income for the Arabs. Raiding was not tolerated by the Arabs only during the forbidden months. However, "nesi" legitimized raiding wars, also known as "fijar" wars, by shifting the months. With the advent of Islam, the practice of "nesi" and "fijar" wars were abolished. Instead, the goods or people taken in ghazwas were considered legitimate ghanimah.

The Qur'an has revealed a separate chapter called Surah Al-Anfal about spoils. Al-Anfal means "spoils of war" and has also been used as a technical term in literature. The Prophet Muhammad stated that taking even a needle from the spoils before distributing them would result in severe punishment in the afterlife. While booty was an end in pre-Islamic times, it became a means after Islam. The perspective of the muhajirun (the emigrants) and the Ansar (the helpers) on booty was different in Medina. While the people of Medina were engaged in agriculture, the fact that the people of Mecca had no other source of income than trade led them to loot. Looking at the basic concepts, "ghazwa" is the name given to raiding wars in pre-

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.
Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts.
ORCİD 0000-0002-1445-7541
mehmetnadir72@gmail.com

Cite as/ Atıf: Özdemir, M. N. (2023). Gazve-ganimet ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies - Religion, 18*(3), 349-365. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.70321
Received/Geliş: 28 May/Mayıs 2023
Accepted/Kabul: 25 September/Eylül 2023
Published/Yayın: 30 September/Eylül 2023
Checked by plagiarism software
© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY-NC 4.0

Islamic times. "Ghanimah" is defined in Islamic jurisprudence as "captives and all kinds of goods obtained by Muslims through the war from non-Muslims." The term "fath" means "to remove a closure, to open something visible, or to alleviate grief. As a term, it means "to achieve victory over the enemy. "Nafil" also means "Ghanimah." "Fay" is one of the spoils of war. Spoils of war taken without difficulty are called "fay," which means "the returning shadow. It includes taxes from dhimmis, jizya, trade taxes, and other incomes. "Fay" is "goods taken with forgiveness," while "ghanimah" is "goods taken by force. "Sallab" means "taking something from someone by force or defeating him." "Sallab" is part of "enfal". "Esir" refers to adult male combatants captured in war and enemy soldiers. "Sabaya" are women and children. They are enslaved and distributed among those who deserve a share of the booty. "Safiyy" are the goods selected by the Prophet Muhammad for himself before dividing the booty.

When the causes and consequences of Ghazwas are examined, it becomes clear that they were not wars of defense or raiding but of attack against imminent danger. These wars can also be called wars of conquest. The conquests aim to spread the Islamic religion. The fact that most of the booty is distributed among the soldiers also prevents the booty from being the sole purpose of the war. In this sense, every booty has been made halal so that the soldiers can satisfy their needs in return for the struggle they joined for Allah's approval, and it is understood that it served the spread of the Islamic religion. The spoils of war have a special place in the design of the spoils system. The fact that 1/5 of the booty is to be spent in the places designated by Allah, and the rest is to be divided among those who deserve the booty, indicates this. After the ghazwas, Prophet Muhammad divided the booty into five shares and then drew lots. He would take his share without choosing. He would touch the booty brought to him and set aside what his hand touched for the Kaaba. Then he would divide the remaining booty into five shares. One share belonged to the Prophet Muhammad, and one share each to his close relatives, orphans, the poor, and those who were stranded on their journey. These shares were used for repairing, cleaning, and other needs of the Kaaba.

It should not be forgotten that looting aims to inflict financial damage on the enemy, threaten the enemy, prevent the allied forces from cooperating, ensure traffic safety, and eliminate both covert and overt threats. In other words, looting was also the name of economic warfare. In Islam, which is based on the concept of the social state, the state is obliged to meet all the needs of its people and is responsible for their lives, property, and social security. No ruler can give away the spoils of war from public property without the permission of the rightful owners, even if it was intended as a gift to a shepherd or as a special share of the spoils. As we have said above, the principle that special shares of booty cannot be given before the first distribution of booty also shows that there is a legal basis for booty. The Hadiths of the Prophet Muhammad condemned the betrayal of the spoils (ghulul) and praised those who did not betray. It has been announced that those who betray will be deprived of the reward of martyrdom and deserve the punishment of hell. Based on this evidence, the Islamic jurists unanimously considered the betrayal of booty a great sin. Some people said that the Prophet Muhammad might have taken the missing red velvet from among the Bedir booty, and a verse was revealed that declared that the Prophet Muhammad would never betray the booty. The crime of "ghulul" is understood in today's law as the consumption of state property by unlawful means.

It is understood that the distribution of spoils of war is also a matter of respect and ownership of property. Since it cannot be considered reasonable to leave the goods after the ghazwa or to give them directly to people who have lost their freedom, it can be considered an ethical matter that these goods be used for the benefit of Muslims and presented to the public as public property for the benefit of people. Muslim soldiers need to know that if they are victorious and die with the intention and focus on the battle, they will be considered martyrs, but if they survive, they will be considered veterans. They should also know that fighting for the spoils of war will not lead them to the ultimate goal, which is Allah's pleasure. Finally, since ghazwas are an essential part of the preservation and propagation of the Islamic religion, it can be understood that the spoils of war are a gift from Allah to Muslims, which cover the cost of ghazwas, meet the needs of soldiers and their families, and are an expression of Allah's generosity, as stated by the Prophet Muhammad.

Keywords: History of Islam, Gazve, spoils of war, captive, Mohammed the Prophet

Öz: Şüphesiz gazveler Hz. Peygamber'in Medine hayatında önemli yer tutar. Gazvelerin zaferle sonuçlanmasıyla Müslüman askerlere ganimet imkânı sunulmuş ve müstakil bir sûre ile meşruiyeti ortaya konulmuştur. Çalışmada kavramsal çerçeve ile konunun bağlamı ifade edilmiş, ardından gazve-ganimet ilişkisi gazvelerde yaşanan örnekler üzerinden açıklamıştır. Ganimetler, her türlü mal, esirler ve arazilerden

oluşmaktaydı. Enfâl sûresinin nâzil olmasının ardından ganimetle ilgili kavramlar kullanılmaya başlandı. Hz. Peygamber ve Müslümanlar bundan böyle her gazveden sonra söz konusu âyetlerde belirtilen şekilde ganimetleri dağıtmaya başladılar. Ganimetlerin dağıtımı ve ilgili diğer hususlarda Hz. Peygamber de bazı tasarruflarda bulunmuştur. Gazveler sonrası Müslümanların eline geçen ganimetler düşmanların güçlerini zayıflatan ve servetin Müslümanların eline geçerek onların güç sahibi olmalarının yolunu da açmıştır. Öte yandan düşman topraklarının ya da esirlerinin yahut mallarının kontrolsüz kalmasının da önüne geçmiştir. Sahabe gazvelere ganimet almak için değil, Allah'ın rızası için katılmayı benimsediler. Aksi durumun Hz. Peygamber tarafından eleştirildiğini ve kabul görmediğini anladılar. Bu durum İslâm öncesi dönemde yağmacılık savaşı anlamına gelen "Gazve" kavramının yeni ve olumlu bir anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Ganimetin ahlakî boyutu da makalede temas edilen bir konudur. Burada İslam hukukundaki gulûl yani kamu malını zimmetine geçirmek ya da kötüye kullanmak olarak ifade edilecek bir durumun gazveler sonrası ganimet dağıtımları sırasında hassasiyetle üzerinde durulan bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, gazve, ganimet, esir, Hz. Peygamber

Giriş

Gazve ve ganimet Arap yaşamında önemli yer tutan kavramlardır. Makalede bu kavramların İslâm sonrası nasıl bir anlam ve uygulama değişikliğine uğradığı incelenmektedir. İslâm öncesinde ganimet için savaşılırken, İslâm'da ise ganimetin amaç değil, araç olduğu görülmektedir. Bu sebeple ganimet için ilkelerin ortaya konulduğuna dikkat edilmelidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in gazveleri anlaşılmadan ganimet konusunu anlamak zordur. Ancak bu çalışmada Hz. Peygamber'in gazveleri ayrı ayrı incelenmeyecek, gazvelerin neden ve sonuçları bağlamında ganimetin yeri ve önemi tespit edilecektir.

Makalenin amacı savunmacı bir yaklaşımla konuyu ele almak olmayıp, bilakis konuyu analiz edip açıklamak ve anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Makalenin konusundaki ganimet aleyhinde gelişen ya da geliştirilen söylemlerin İslam dönemindeki uygulamaları İslam öncesi dönemin bir devamı olarak göstermek ve herhangi bir yeniliğin olmadığını iddia etmektir. Oysaki İslam'ın ıslah ettiği ve kendi değer hükümleri içinde değerlendirdiği bir konu olması sebebiyle gazve-ganimet ilişkisi üzerinde ciddiyetle durulması gereken ve ideolojik söylemlerden azâde ele alınması icap eden bir meseledir.

Ganimetin Hz. Peygamber'in son yıllarında ve ilerleyen dönemde fetihlerin teşvik edici bir unsuru olduğu aynı zamanda fetihlerin giderlerini karşılayan bir gelir kaynağı olduğu görülmektedir. Fetih kavramının da ortaya çıkmasıyla ganimet konusu daha da görünür hale gelmiştir. Bu noktada Hz. Peygamber, ganimet konusunda insanları uyararak Allah rızası için savaşmayanların cihad ve şehitlik ecrine ulaşamayacağı uyarısında bulunmuştur. Bedir gazvesiyle savunma amaçlı askerî faaliyetler başlamış, ancak ilerleyen yıllarda karşı taarruzu da kapsayan mücadele aşamasına geçilmiştir. Nadîroğulları gazvesi bunlardan biridir.

Medine'de muhacirlerin ganimete bakışı ile ensarın bakışı birbirinden farklıydı. Ensar ziraatle uğraşırken, muhacirler böyle bir geçmişe sahip değillerdi. Barışı temin etmenin adı olan gazveler ganimetle anlam kazanmadığından onsuz da yapılabilen mücadelelerdi. Örneğin Uhud ve Hendek gazveleri ve diğerleri buna örnektir. Huneyn ganimetleri dikkate alındığında ganimetlerin İslâm dininin yayılması için değerlendirildiği de açıkça ortaya çıkar.

Gazveler bilhassa varlıklarıyla değil, sonuçları itibariyle elde edilen mallar ve esirler açısından tartışma konusu edilmiştir. Halbuki elde edilenler Müslüman gazilerin mücadeleleri sonucu alınmış helal mallardır. Hayatta kalıp kalmayacağını bilmeyen Müslüman askerlerin savaşın sonunda aldıklarını amaç olarak değerlendirmek doğru değildir. Yani ganimet amaç değil, araçtır. Askerî faaliyetlerin gönüllülük (mutavvia) esasına göre yürütüldüğü, diğer bir ifade ile maaşlı (mürtezika) birliklerin olmadığı bir dönemde ganimet, askerlerin ihtiyaçları için zaruri

görülmüştür. Diğer taraftan makalede kısmen seriyyelere de temas edilmiş olmakla birlikte konu gazveler bağlamında ele alınmıştır. Gazveler farklı durumları sebebiyle değişik başlıklar altında incelenmiştir. Bunlardan biri de insanî değerler açısından gazvelerin ele alınmasıdır.

İslâm dininin tarihen sabit olduğu üzere kendinden önceki din mensupları ile mücadele etmek zorunda kalması sebebiyle ganimetin meşru kılınması Müslümanların elinin rahatlatılması ile mümkündür. Kanaatimizde ganimetin cevazı bunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile ganimet, son dinin yayılma mücadelesinin önünü açan önemli yeniliklerden biridir. Düşmanın ekonomik gücü azaltılıp kontrol altına alındığını da unutmamak gerekir. Diğer taraftan Müslümanların yenildiği durumlarda düşman da Müslümanlardan ganimet alıyordu. Bu durumda düşman ganimet alırken Müslümanların almaması aleyhlerine bir durum olacaktı. Bu açıdan bakıldığında ganimetin meşruiyeti İslâm dininin doğduğu dünyanın ve coğrafyanın ekonomik ve antropolojik arka planı ile de ilişkilendirilebilir. Böylece gazvelerin sadece dinî ve siyasî nedenlerinin olmadığı aynı zamanda ekonomik nedenlerinin de olduğu anlaşılır. Ayrıca ganimetin mülkün meşru bir şekilde el değiştirmesinden ibaret olduğu da düşünülebilir.

Kavramsal çerçeve

Gazve: "Düşmanla savaşmak" anlamına gelir (İbnu'l Manzûr, 1300, s. 15/123; Isfahânî, 2007, s. 1086). "İstemek, arzu etmek, kastetmek, niyetlenmek" gibi anlamlarının yanı sıra "düşmanla savaşmak" anlamında da kullanılır. Bu kökten türemiş bir isim olan gazve ise "akın, din uğruna yapılan savaş", terim anlamıyla ise Hz. Peygamber'in bizzat komuta ettiği savaşlar anlamına gelir (Algül, 1996, s. 13/488).

Fetih: Kelime anlamı olarak, "kapalılığı gidermek, gözle görülebilen bir şeyi açma veya kederi gidermek", terim olarak ise düşmana karşı zafer kazanmak anlamına geldiği gibi (Isfahânî, 2007, ss. 1113-114) İslâm'da meşru görülen savaşlar hakkında cihad kelimesi gibi, Müslümanların gayri müslimlerden aldıkları toprakları tarihte ve günümüzde bilinen diğer işgal ve sömürü savaşlarından ayırmak için kullanılmıştır (Fayda, 1995, s. 12/467).

Ganimet: Ganimet dörde ayrılır: Esirler, seby, araziler ve mallardır. Fıkıhta, "Müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal" şeklinde tanımlanmakla beraber, ganimetin savaşta düşmandan alınan menkul mallardan ibaret olduğunu açıklayan fakihler de vardır (Ferrâ, 1403/1983, s. 136; Erkal, 1996, s. 13/351). Buna göre, ganimet, kâfirlerden intikam için alınır. Esasen fey de ganimet mallarının bir kısmını teşkil eder. Ganimet terimi, tümüyle savaş esirlerini ve ele geçirilen mallarını kapsar. Esirler Müslüman olmazlarsa, komutanlar onlar hakkında dört şeyden birini yaparlar: Öldürülür, köle yapılır, mal veya esir mübadelesiyle serbest bırakılır veya fidyesiz salıverilirler. Müslüman oldukları takdirde öldürülmeyip, diğer üç muameleden biri yapılır (Mâverdî, 1994, ss. 241-242; Ebû Ubeyd, 2016, s. 125).

Fidye almaya gelince Hz. Peygamber Bedir ve sonraki gazvelerde aldıkları esirleri, bir müşrik esirini iki Müslüman esirle mübadele etmişti. Buna göre dört hususta birini yapmakta serbest olan komutan istediği görüşle hareket eder. Esirlerin ne Müslüman olmaları ümidi ve ne de Müslüman esirlerle misilleme yapılma ihtimali yoksa serbest bırakıldıklarında kavimleri de kuvvet bulacaksa öldürülürler. Kötülük ve hainlik yapmaları ihtimali yoksa güçlerinden faydalanılacaksa, Müslümanlara yardım etmeleri için köle yapılır. Kendilerinin ya da kavimlerinin Müslüman olmaları umuluyorsa müslümanlara düşmanlıktan vazgeçmeleri şartıyla özgür bırakılırlar. Esirlerin mal ve mülkü çok ve Müslümanların da ihtiyaçları varsa mal ya da para karşılığında hürriyetlerine kavuşturulurlar (Mâverdî, 1994, s. 251). Bunlardan hangisinin uygulanacağı o milletin ganimet alma ve savaş yapma amacıyla ilgilidir. Bu açıdan İslâm'da savaşın gayesine ışık tutan (Özdemir, 2017, s. 205) önemli uygulamalardan biri de ganimettir.

Enfâl: Enfâl, ganimetler demektir (Isfahânî, 2007, ss. 1475-1476; Ebû Ubeyd, 2016, s. 311). Herhangi bir vücubiyet olmaksızın başlangıçta Allah'tan bir lütuf olduğu göz önünde

bulundurulduğunda ona "Nefel" denir. Bazıları bu ikisi arasında, umum ve husus bakımından ayrıma gidip şöyle demiştir: "Ganimet" yorularak ya da yorulmadan, hak ederek ya da etmeden olsun ve zafer öncesi ya da sonrası ganimet isteme ile elde edilen şeydir (Isfahânî, 2007, ss. 1475-1476). Ancak ganimet için muharebe etmenin Allah katında bir değerinin olmadığını ifade etmek gerekir (Hacc, 22/38-41; Mümtahine, 60/8-9; Tevbe, 9/4; Nisa, 4/90; Bakara, 2/193; Derveze, 1995, ss. 3/248-249).

Fey: "Geri dönen gölge" anlamına gelen peşinden bir zahmetin gelmediği ganimete "Fey" denilmiştir. Allah bunu, "gölge" anlamına gelen "Fey" sözcüğü ile adlandırmıştır. Çünkü bununla elde edilen geçici malların en üstünlerinin bile zeval bulan bir gölge mesabesinde olduğuna dikkat çekmek ister (Isfahânî, 2007, s. 1166). Terim anlamıyla zimmîlerden alınan haraç, cizye, ticarî mal vergisi ile diğer bir kısım gelirleri kapsar (Fayda, 1995, s. 12/511). Bu gelirler Müslümanların at ve deve sürerek ele geçirdikleri ganimetler değildir (Ebû Ubeyd, 2016, s. 23). Âyette de buna işaret edilmektedir (Haşr, 59/6). Fey mallarını valilerin ehl-i içtihattan tayin ettikleri kimseler dışında hak sahiplerine vermeleri caiz değildir. Fey affedilerek alınan mal iken, ganimet zorla alınan maldır (Ferrâ, 1403/1983, s. 136; Mâverdî, 1994, s. 241).

Fey ve ganimetler, devlet başkanının ve fakihlerin içtihadına göre sarf edilir. Bunların her ikisinin de humusunun harcanacağı yerler bellidir. Fey malının 4/5'i ile ganimet malının 4/5'inin sarf edileceği yerler farklıdır (Mâverdî, 1994, s. 241).

Seleb: "Bir nesneyi birisinden zorla ya da onu mağlup ederek almak" (Isfahânî, 2007, s. 738) demektir. Seleb enfâldendir. Enfâlde de humus vardır. Muharebeden önce Müslümanların ele geçirdikleri müşriklere ait köle, hayvan ve eşyalar da enfâlden sayılır (Ebû Ubeyd, 2016, s. 311). Hz. Peygamber, selebin öldürene ait olacağına hükmederek beşe bölmedi (Ebû Ubeyd, 2016, ss. 314-315). İki ordu karşı karşıya geldikten sonra hususi ganimet yoktur. Ancak muharebenin şiddetlendiği anlar bunun dışındadır. Zira böylesi durumlarda kimin kimi öldürdüğü belli olmaz. Seleb ancak tespiti halinde onu öldürene verilir. Beşe bölünmeksizin ve diğer ganimetlerle karıştırılmaksızın hak sahibine verilir. İmam daha önce selebi hak eden kişiye vaatte bulunmasa bile bu şekildeki ganimet öldürenin hakkıdır (Ebû Ubeyd, 2016, s. 316).

Esir: Arap dilinde "Kayışla ya da sırımla bağlanmış" anlamına gelir. Tutsak alınmış şeylerle ilgili kullanılır (Isfahânî, 2007, s. 120). Kelimenin sözlük anlamından hareketle "mahpus" anlamında kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Terim olarak ise, savaşta ele geçirilen ve muharip unsur olan yetişkin erkeklere (Özel, 1995, s. 11/382) yani Müslümanlarla savaşarak esir düşen düşman askerlerine esir denir (Mâverdî, 1994, ss. 241-242; Ebû Ubeyd, 2016, s. 125).

Seby: "Gönlünü çelmek" manasında "Seby" kadın ve çocuk esirler için kullanılır (Özel, 1995, s. 11/382). Bunlar köleleştirilenlerdir ki ganimeti hak edenler arasında paylaştırılır. Ehl-i kitaptan ya da Mecusilerden olanlar için söz konusu olur. Bunların dışındakilere gelince onların ergen erkeklerine Müslüman olmaları, öldürülmeleri ya da fidye vermeleri dışındaki şeyler kabul edilmez. Sözün özü ergen olmayan erkekler ve kadınlar öldürülmezler. Mala karşılık sebyi vermek caiz değildir (Ferrâ, 1403/1983, s. 143). Ganimet alanlar arasında seby paylaştırıldığında onlarla istibra süresi geçmeden ilişkide bulunmak haramdır (Ferrâ, 1403/1983, s. 145).

Safiyy: Ele geçirilen ganimetler taksim edilmeden önce Hz. Peygamber'in şahsına mahsus olmak üzere seçtiği mallardır (Ebû Ubeyd, 2016, s. 23). Sevr dışındaki hukukçuların büyük çoğunluğu bunu, Hz. Peygamber'e özgü bir hak ve imtiyaz olarak kabul etmişlerdir. Sadece Ebû Sevr Hz. Peygamber'e halef olanların da bu hakka sahip olduklarını ileri sürmüştür (Hamidullah, 2007, s. 315). Safiyy, ganimetlerin paylaştırılmasından önce alınır. Hz. Peygamber bunun dışında ganimetlerden de pay alırdı (Yeniçeri, 2007, s. 2/396).

Arazi: Müslümanlar bir bölgeyi ele geçirdiklerinde orası ganimet olur. Müslümanların maslahatlarına bıraktıklarının güzel olması dışında ganimet alacaklar arasındaki mallar gibi

ganimet olur. Savaşla alınan topraklar mal yerinde olur. Bunlar savaşanlar için dört paya ayrılır: Allah'ın, Rasulü'nün, akrabaların, yetim ve miskinlerin paylarıdır. Halife ganimet alacaklar arasında paylaştırma yaparken tercih hakkına sahiptir. Arazi öşür olur ve tüm Müslümanlara ait olur. Bu topraklar İslâm memleketi olur. Orada yaşayabilirler ya da müşriklere iade edebilirler (Ferrâ, 1403/1983, s. 146). Bunların dışında "zerârî" kavramı da kullanılmaktadır (Müslim el-Kuşeyrî, 1983, Bab: 9, Hadis: 28, s. 8/4920). Ganimetler ile ilgili bu kadar geniş bir literatür oluştuğuna göre, toplum tarafından vazgeçilmez bir konumdaydı. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından gazvelerin niteliklerinin ele alınması gerekir.

Bazı Gazveler ve Alınan Ganimetler

Gazve ve seriyyelerin mahiyetini ortaya koymak adına cevabı aranan en önemli soru askerî faaliyetler ganimet almak için mi yapıldı? Sorusudur. Bu çalışmada yukarıda da belirtildiği üzere Siyer-i Nebi'deki bütün gazve ve seriyyeler ele alınmayıp özellikle elde edilen ganimetler ve uygulamada farklılıklarıyla dikkat çekenleri incelenmiştir.

Bilinmesi gereken önemli hususlardan biri de tarihsel süreç içerisinde etkin olan öznelerin ya Tanrı ya insan ya da tarihsel özneler olduğudur. Bu özneler çoğu zaman birbirlerine karşı konumlandırılmakta ve bire indirilmeye çalışılmaktadır (Düzgün, 2010, ss. 121-122). Gazveler ve tüm askerî faaliyetler insan tarafından icra edilse de ilahi kitapların bu hususta emirleri ve yönlendirmeleri vardır. Bu çerçevede insanın eylemi gerçekleştirme yönüyle özne konumunda bulunduğunu, tarihî sürecin de konumuz açısından bakacak olursak gazveleri etkilediğini söylemek mümkündür.

İşte gazvelerin başlamasıyla söz konusu olan ganimet malları, esirler ile ilgili hükümler ve uygulamaların incelenmesi gerektiği âşikârdır. Fey ve ganimetlerle ilgili âyet nâzil olmakla birlikte harcanacağı yerlerin Müslüman yönetici ya da komutan (Ferrâ, 1403/1983, s. 136) yani Hz. Peygamber döneminde bizzat kendisi tarafından belirlenmesi, ictihadî yönünün ön planda olduğunu ortaya koymaktadır.

İslâm tarihçilerine göre, Hz. Peygamber'in emir ve komutasında 27 gazve gerçekleşmiştir. Bu gazvelerden sadece dokuzunda fiilî silahlı mücadele yapılmıştır. Seriyyelerin sayısı ise 35-66 arasındadır (İbn Hişâm, ts, ss. 2/608-609; İbn Habib, ts, s. 110; Taberî, ts, ss. 3/152-154; Sarıçam, 2007, s. 151). Buhârî'nin rivayetine göre ise Hz. Peygamber, 29 gazve ve 91 seriyye olmak üzere 120 askerî faaliyette bulunmuştur. Gazvelerin sayısı 19 idi (Buhârî, 1410/1990: Kitap no:67, Bab no:1, Hadis no: 37733). Bu gazve ve seriyyeden bazılarında ganimet elde edilmemiş, hatta silahlı bir mücadele de gerçekleşmemiş olduğu dikkate alındığında ele geçen ganimetlerin taksim edilmesi ve değerlendirilmesi gazve-ganimet ilişkisi açısından önemlidir.

Bazı âlimlere göre söz konusu gazvelerde müşriklerin esir kadınlarının fidye karşılığında serbest bırakılması caizdir. Buna karşın, çoğu âlim erkek ve kadın esirlerin karşılıklı olarak birbirleriyle mübadelesinde ittifak etmişlerdir (Ebû Ubeyd, 2016, s. 143). Evzâî'den gelen rivayete göre ise, müşriklerin esir çocukları paylaştırıldıktan ya da satıldıktan sonra, fidye karşılığında ya da başka bir şekilde olsun, onların müşriklere iade edilmesini uygun görmemekteydi. Ona göre, ebeveyni müşrik olup yanında bile olsalar, Müslümanın mülkü durumunda olduktan sonra Müslüman sayılır. Zira mülk edinilmiş müşrik çocuğu için köle olmak nesepten evlâdır. Madem kendisi de ebeveyni de memlûktür ve aralarında miras ve velâyet ilişkileri söz konusu değildir, o halde nasıl olur da ebeveyni ona sahip olmaya, efendisinden daha çok hak sahibi olabilir. Nihayet çocuğun efendisi, hayatı boyunca bütün ilişkilerinde olduğu gibi din hususunda da çocuk üzerinde daha çok hak sahibidir. Hem İslâm; hayat, ölüm, miras ve velâyet gibi medenî münasebetlerden önceliklidir (Ebû Ubeyd, 2016, ss. 143-144).

Diğer taraftan Müslümanların esir edilmiş çocuk ve kadınları, fidye karşılığında kurtarılmaları konusunda tıpkı esir edilmiş erkekler gibidir. Devlet başkanı ve Müslümanlar, onları müşriklerin elinden kurtarmakla yükümlüdürler. Farklı vesilelerle onları kurtarmak lazımdır.

Binaenaleyh esiri kurtarmak, Hz. Peygamber'in, muhacirler ve ensara koştuğu bir şarttır (Ebû Ubeyd, 2016, s. 144). Bedir gazvesinden sonra esirler arasında Ebû Veda b. Dumeyra vardı. Hz. Peygamber(as) dedi ki: "Onun Mekke'de zeki, tacir ve mal sahibi bir oğlu var. Sizin gibi babasının fidyesini istemek için geldi." Kureyşliler: Esirlerinizin fidyesinde acele etmeyin. Muhammed ve ashabı sizden istemez" dedi. Rasulullah "Doğru söylediniz" dedi. Ertesi gün babası 4000 dirhem aldı (İbn Kesir, ts, s. 5/201). Hz. Peygamber, Bedir günü Ebû Cehil'in kılıcını ganimet/ safiyy olarak aldı (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab: 139, Hadis no: 2722). Toplanılmış ganimetler Hz. Peygamber'in görüşüne göre paylaştırıldı. Bedir gazvesinde muhacirlerle ensar arasında bu sebepten anlaşmazlık çıktı. Bunun üzerine Allah, peygamberi için istediği şekilde tasarrufta bulunması için bu malları mülk yaptı (Mâverdî, 1994, s. 264).

"Savaşta onları yakalarsan, bunlar ve artlarındakileri de dağıt ki, ibret alsınlar" (Enfâl, 8/57) âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber, Yahudi kabilelerinden Kaynukaoğullarının değerli mallarını bırakmak suretiyle sürgün edilmelerine karar verdi. Bu nedenle, Hz. Peygamber ganimetlerin 1/5'ini kendisi ve devletin giderleri için aldıktan sonra kalanı, ensar ve muhacirin savaş aletlerine sahip olmaları için dağıttı (Lings, 2000, s. 226).

Öte yandan Hz. Peygamber: "Kim bir kişiyi öldürürse seleb için ona bir delil vardır" dedi. O, selebi 1/5'e ayırmadı (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 136, Hadis no: 2718; İbn Kesir, ts, s. 7/17). Hz. Peygamber'in, iki ordu savaşa başlamadan önce askerlerin savaşa odaklanmasını sağlamak amacıyla, ordunun başarılı olması halinde elde edecekleri ganimetlere ve kendilerini bekleyen maddi olanaklara dikkatlerini çekmiş olmasıdır (Ayar-Güneş, 2003, s. 217). Hendek gazvesinde kalenin etrafında dolaşan Yahudinin öldürülmesini isteyen Safiyye bnt. Abdülmuttalib, Hassan b. Sabit'ten öldürülen Yahudinin selb edilmesini istemiştir (İbn Kesir, ts, s. 6/50).

Ebû Süfyan'ın Uhud günü ayrıldığındaki seslenişi ise müteakip savaşın bir intikam savaşı olacağını ilan ediyordu. "Aramızda Bedir gününe mukabil olarak gelecek yıl savaşalım" sözü de zaten bunu ifade ediyordu. Rasulullah, Ömer b. Hattab'a şöyle dedi: "Evet, inşallah". Sonra Kureyş döndü ve kendilerinden öncekilere haber verdiler. Ertesi yıl 1500 kişi ile Rasulullah yola çıktı. Bunların 10'u süvari idi. Bedru's-Safra'da toplanmışlardı. Ebû Süfyan, Mekke'den beraberinde 2500 süvari ile Mecenne'ye kadar gitti (İbn Sa'd, ts, ss. 2/45-46). Gerçekleşen Uhud gazvesinin kaybedilmesinin nedeni Müslüman askerlerin ilk aşamasında düşmanı takip etmek yerine ganimet toplamaya girişmesi, verilen emirlere tam uyulmaması ve bunun sonucunda beklenmedik bir saldırıya uğramaları sebebiyle savaşın düşman lehine sonuçlanmasıdır (Mahmudov, 2010, s. 121).

Uhud gazvesinden sonra Müslümanların güç kaybettiklerini düşünen ve bu durumdan istifade etmeyi planlayan bedevi Araplar, özellikle de Esedoğulları ve Lihyanoğulları kabileleri Medine'de bulunan her şeyin ganimet olduğunu düşünerek saldırıp yağmalamak için planlar kurmaya başlamışlardı. Bu tür saldırıların önünün alınması için düzenlenen askerî harekâtlardan biri de meşhur sahabi Ebû Seleme'nin Esedoğullarına gönderdiği Katan seriyyesidir (Mahmudov, 2010, s. 267). Bir başka örnek de Nadîroğulları kabilesi 15 gün boyunca kuşatıldı. Hz. Peygamber savaşa hazırlanmalarını ve üzerlerine yürümelerini emretti. Kalelerine kapandılar. Hz. Peygamber hurmaların kesilmesini ve ateşe verilmesini emretti. Hz. Peygamber'den şehirden çıkacaklarını kanlarının akıtılmamasını istediler. Silahları hariç, develere mallarını yüklediler (İbn Kesir, ts, ss. 5/536-537).

Nadîroğullarına fey uygulaması ile ilgili Allah hükmünü açıkladı. Böylece Nadîroğullarının mallarını Hz. Peygamber mülk edindi. Nadîroğullarının malları, Allah'ın Hz. Peygamber'e fey olarak verdiklerinden olup, Müslümanlar bunun için at ve deve sürmediklerinden dolayı yalnızca O'na aittir. Bunlardan ailesinin yıllık geçimine sarf eder, kalanını da Allah yolunda savaşmak üzere savaş malzemesi tedarikinde kullanırdı (Vâkıdî, 1404/1984, ss. 1/377-378; Belâzurî, 2002, s. 33; İbn Kesir, ts, s. 5/547; Mahmudov, 2010, s. 171). Hz. Peygamber, hurma ağaçlıklı Nadîroğulları topraklarından bir parçayı Zübeyr b. Avvam'a ikta olarak vermiştir (Belâzurî, 2002, s. 28; İbn

Kesir, ts, s. 5/547). Ona inananlar bunun Kur'an'da geçen taksim kurallarına aykırı olması sebebiyle utanarak, başka bir âyete göre, kazanılan tüm ganimetin aynı hediyede olduğu gibi, hücum bile yapmadan kazanılırsa insan tarafından kazanılmış sayılmayacağı ancak Allah'tan bir armağan olduğu ve bunları güzel amellerle, yetimleri, fakirleri ve yolcuları rahat ettirmekle arttırsın diye peygambere verilmesi gerektiğine dair bir açıklama yapmışlardı. Hz. Peygamber bunu kendi çıkarına kullanmadı, muhacirler ya da Mekke'den sürülenler arasında paylaştırdı (Irving, 2012, s. 150). Yüce Allah'ın bu âyette savaşsız alınan şeylerin yalnızca Hz. Peygamber'e ait olduğunu, diğer insanların bunlarda hakkı olmadığını buna rağmen Hz. Peygamber'in bu malları muhacirler arasında taksim ettiğini, ayrıca fakir olduklarını söyleyen ensardan Sehl b. Huneyf ile Ebû Dücane'ye de hisse verdiğini söylemiştir (Belâzurî, 2002, ss. 24-25).

Gazve-ganimet ilişkisi bakımından bir diğer örnek de Mustalıkoğulları gazvesinde Hz. Peygamber'in esirlerle ilgili uygulamasıdır. Bu gazvenin ardından Hz. Peygamber kısmetlerini Müslümanlara dağıttı. Kendi payına düşen Cüveyriye ile de evlendi (Taberî, ts, s. 2/610). Diğer gazvelerden Kureyza gazvesi ve Hayber'in fethinde Hz. Peygamber, onların mallarını Müslümanlar arasında taksim etmişti.

Kureyzaoğulları ile ilgili uygulama daha öncekilerden farklıdır. Hz. Peygamber Kureyzaoğullarını kuşattığında onlar, Sa'd b. Muaz'ın vereceği kararı kabul edip kalelerinden çıktılar. Sa'd b. Muaz, onların erkeklerinin öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi ve mallarının da taksim edilmesine hükmetti. O gün, onlardan birçok erkek öldürüldü (Belûzurî, 2002, s. 31). Bu gazvede elde edilen ganimetleri bir yere toplatan Hz. Peygamber taksime başlamadan önce malları ve esirleri beşe ayırdı. Esirlerin 1/5'inden istediklerini azat, istediklerini hibe etti, istediklerini de hizmetçi yaptı. Aynı şeyi ganimet olarak ele geçirilen eski elbiseler ve hurmalar için de yaptı ve bunlar da satılmadan önce beşe ayrıldı. Ganimetlerden 1/5'i "Allah'ın yolundaki harcamalara ayrıldı. Hz. Peygamber kendi payını paylar arasında seçim yapmadan aldı. Geri kalan 4/5'lük kısmını insanlar arasında paylaştırdı (Vâkıdî, 1404/1984, ss. 523-524; İbn Sa'd, ts, s. 2/71; Mahmudov, 2010, ss. 185-186). Ganimetlerinin 1/5'i merkezî devlet hazinesine ayrıldı ve bu pay Suriye ve Necd'den silah ve at almak için harcandı (Hamidullah, 2002, s. 127). Her tarafı ölüm ve öldürme olan bir coğrafyada Hz. Peygamber'in ganimet alması düşmana vurulabilecek önemli bir darbe idi.

Gazve ve ganimet konusunu İslam öncesi yağmacılık faaliyetlerinin bir devamı olarak gören araştırmacı ve yazarlar İslam fıkhının bu meseleyi hukukî bir zeminde ele aldığı gerçeğini gözden kaçırdıklarını ifade etmek gerekir (Dozy, 2006, ss. 1/59-60; Brockelmann, 1992, s. 19; Rodinson, 2013, ss. 196-197). Gazvelerde elde edilen düşmana ait mal ve esirlerin bir kılıç hakkı olarak müslüman askerlere dağıtılması İslam fıkhının öngördüğü bir uygulama olup, hukuka uygundur. Bu bağlamda devlet başkanı ya da onun görevlendirdiği komutanın izni olmadan keyfî bir paylaşım söz konusu değildir. Gazvelerin maliyetini karşılamaya katkı sağlaması bakımından da önemli olan ganimetler içinde esirlerin taksimi de önemli bir husustur. Esirlerin müslüman mücahitlere dağıtımı da aynı şekilde İslam fıkhına göre yapılmaktadır. O günün şartlarında esirlerin iaşe ve ibateleri de bu şekilde temin edilmiştir. Bu tespitlerle durum ortaya konulmakta ve analiz edilmektedir. Yoksa sırf savunmacı bir yaklaşımda bulunma niyeti taşınmamaktadır.

Ganimet hukukunun oluşmasında şüphesiz humus uygulamasının müstesna bir yeri vardır. Ganimetlerde vacip olan gelirin 1/5'inin Allah'ın belirttiği yerlere harcanması ve kalanın ise ganimeti hak edenler arasında taksim edilmesi bunu göstermektedir. Hz. Ömer'in ifadesi ile "Ganimet, savaşa katılanlarındır." Bunlar, savaşsın ya da savaşmasın, eşit hakka sahibidirler. Ganimeti hak edenler arasında-Hz. Peygamber ve halifelerinin yaptığı gibi- riyaset, soy ve fazilet ayrımı yapılmaksızın, adaletle bölüştürülürdü (İbn Teymiyye, 1999, s. 52). Kadınlara, kölelere, çocuklara ve gayri müslimlere yaptıkları önemli işlere karşılık bir hediye verilse de yetişkin Müslüman askerlerle eşit pay alamazlardı. Bununla birlikte, gayri müslimler büyük bir kuvvet oluşturur ve bunların yardımı olmaksızın İslâm ordusu yeteri derecede performans gösteremezse o

zaman bir istisna yapılır ve gayri müslimler de müslüman askerlerle eşit derecede pay alırlardı (Hamidullah, 2007, s. 312).

Hz. Peygamber humusu ayırdıktan sonra ganimetin 1/3'ünü hususi ganimet olarak verirdi. Bazen ¼'ünü bağışladığı da olmuştur. Seriyyeler komutanın izni ile olurdu. Seriyyelerde özel ganimet olarak komutanın vereceği hisse, humus alındıktan sonra 1/3 ve ¼'üdür. Devlet başkanı seriyyelere ganimetin 1/3'ünü veya ¼'ünü vererek savaşa teşvik ederdi (Ebû Ubeyd, 2016, ss. 322-323). Ganimetler diğer bir anlatımla ekonomik savaşın adıydı (Özdemir, 2016, s. 154).

Hz. Peygamber, gazvelerden sonra ganimeti beş hisseye böler sonra da kura çekerdi. Kendisine düşeni alır, seçmezdi. Ganimet Hz. Peygambere getirilir, eliyle ganimete dokunurdu. Elinin değdiğini Kâbe'ye ayırırdı. Daha sonra kalanı beşe bölerdi. Bir hisse Hz. Peygamber'in, birer hisse yakınlarının, yetimlerin, fakirlerin ve yolda kalanlarındır. Kâbe'ye tahsis ettiği ise Allah'ındır (Ebû Ubeyd, 2016, ss. 329-330). Bu tahsisat Kâbe'nin tamirat, temizlik ve benzeri ihtiyaçları için kullanılırdı.

Hz. Peygamber'in çıktığı Hayber gazvesi ise gazve-ganimet ilişkisi açısından farklı sonuçlar doğurmuştur. Buna göre Medine'den sürgün edilen Nadîroğulları Yahudileri Hayber'e gitmişlerdi. Müslümanlara karşı düşmanca bir tutum içindeydiler. Kuşatılan Hayber Yahudilerinin kaleleri birer birer fethedilince Nadîroğulları Yahudilerinden Safiyye esir olarak ele geçirilmişti. Hz. Peygamber onunla evlendi. İstibradan sonra zifafa girdi (İbn Kesir, ts, s. 6/290). Hz. Peygamber ile Hayber gazvesine katılan kadınlara pay verilmeyip hediye verildi (İbn Kesir, ts, s. 6/354). Hayber askerî güç kullanılarak (anveten) fethedilmişti. Humusu ayrılıp Müslümanlar arasında taksim edildi (İbn Kesir, ts, s. 6/354). Umeyr'den Ebû Lahm'ın mevlâsı efendisi ile Hayber gazvesine katılmıştı. Hz. Peygamber'in feyini konuştular. Kendisi bana bir kılıç kuşattı. "Ben köleyim" dedim. Bana ev eşyasından verilmesini emretti." Bu esasen ona hisse verilmediği anlamına gelir (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 141, Hadis no: 2730). Ashaptan bir kişi anlatıyor: Hayber'i fethettiğimizde ganimetler olarak eşya ve esirleri çıkardılar. İnsanlar ganimetlerini sattılar (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no:168, Hadis no: 2785). Hayber'de humusu Haşimoğulları ve Muttaliboğulları ile taksim etti (İbn Mâce, 1414/1994: Bab no: 46, Hadis no:2881).

Öncülüğünü Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvam'ın yaptığı, çoğunluğunu savaşa katılan ordu mensuplarının ve kabile reislerinin oluşturduğu ganimetçi grup Hz. Peygamber'in Hayber'deki tatbikatını Enfâl sûresi 41. âyeti mucibince yorumlayarak aynen menkul mallarda olduğu gibi, fethedilen arazilerin de üzerindeki çiftçileriyle birlikte ganimet/enfâl olarak dağıtılması gerektiğini savunmuşlardı. Dolayısıyla savaşa katılmayanlara bunları dağıtmanın ya da "fey" adı altında ümmet adına alıkoymanın doğru olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara, Allah'ın zimmet ve ahdi verilmiştir. Dinlerinden ve dinî mertebelerinden ayrılmayacaklardır. Savaşmak üzere toplanmayacaklar ve kendilerinden 1/10 vergi de alınmayacaktır. Ayrıca onların ribâ yememeleri ve tefecilikle uğraşmamaları da şart koşulmuştur (Demirci, 2003, s. 52).

Hz. Peygamber Hayber'i fethettikten sonra (Buhârî, 1410/1990: Kitap no:61, Bab no: 9, Hadis no: 2957) Musa b. Ukbe'nin Zührî'den rivayetine göre; humus ayrıldı. Her ganimetten Müslümanlara pay verdi. Hz. Peygamber Hayber'in fethine katılanlar dışında savaşa katılmayanlara ganimetten pay vermedi (Musa b. Ukbe, ts, s. 252). Hz. Ali ele geçen ganimeti seferin komutanı olarak birlik mensuplarına usulüne uygun olarak taksim etmiş ve beytülmâle ait hisseyi de mühürleyerek muhafaza etmişti. Önceki seferlerdeki bazı komutanlar devlet hissesinden hediye ve ödüller dağıtmayı âdet edinmişlerdi. Ancak Hz. Peygamber (as)in görevlendirdiği Hz. Ali dağıtımda bulunmayarak: "Rasulullah, kendisi size istediği gibi versin…" demişti. Dönüş yolunda tartışmalar olmuş, durum Hz. Peygamber'e şikâyet edilmişti. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin doğruluğu konusunda övgüde bulunarak o, Müslümanlara ganimet mallarını devlet hissesine ayrılan kısmından alarak askerlere hediye dağıtmasının doğru olmadığını, İslâm uğruna hizmette hediye ve ödül beklenilmemesini anlatmıştı (Hamidullah, 1412/1991, ss. 1/628-629). Hayber'de

kadınlar esir alınıp toprakları ele geçirilmekle birlikte hurma gelirinin yarısı onlara verildi. İbn Revaha onların başına tayin edildi (İbn Sa'd, ts, s. 2/84). Müslümanlar, Hayber günü "Onların mallarından Allah'ın, savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar için siz, at ya da deve koşturmadınız…" (Haşr, 59/6) âyeti gereğince fey aldılar (Taberî, ts, s. 3/17). Hz. Peygamber Fedek halkı ve Vâdil-kurâ halkına barış teklifi gönderdi ve teklifi kabul etmeleri üzerine barış yapıldı (Ebû Dâvûd, 1409/ 1988: Bab no: 18-19, Hadis no:2971).

Rivayete göre, Huneyn gazvesi sonrasında Hevâzin'de ele geçen mallar ve esirler Ci'râne'ye ulaşmıştı. Hevâzinliler geldiler ve Müslüman oldular. Dediler ki: "Ya Rasulallah! Biz soylu bir aşiretiz. Bize bela uğradı. Sen bize emniyet ver." (İbn Kesir, ts, s. 7/83). Hz. Peygamber de onların emniyetini temin etti. Mes'ud b. Amr el-Ğıfârî Huneyn ganimetlerini korumakla görevliydi (İbn Kesir, ts, s. 7/43). Seleme b. Ekva' der ki; Onu Fezâreoğullarından bir cariye ile ganimetlendirdi (İbn Mâce, 1414/1994: Bab no: 32, Hadis no: 2846). İbn Abbas'tan gelen rivayete göre, Rasulullah Taif günü dedi ki: "Kölelerden kim bizimle gelirse o hürdür" (İbn Kesir, ts, s. 7/70).

Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Halid b. Velid'i veda haccından önce Yemen'e göndermişti. Çok sayıda ganimet alındı. Ebû Büreyde'nin nakline göre, esir ve köleler iyi idi. Ganimetin humusu ayrıldı ve geri kalan ganimet taksim edildi. Humustan Hz. Peygamberin ehl-i beytine de pay ayrıldı (İbn Kesir, ts, ss. 8/391-392).

Allah bazı âyetlerinde ganimeti, Müslümanları yeryüzüne vâris kılacağı bağlamında ele almaktadır. Bunun bir tezahürü olarak hem savunma hem de fetih amaçlı gazvelerde ganimet olarak alınan mallar el değiştirir. Ayrıca zimmî hukuku gereği ehl-i zimmet uğrunda da savaşılır ve esirleri kurtarılarak ehli zimmet ve ehli ahd olarak hürriyetlerine kavuşturulurlar (Ebû Ubeyd, 2016, s. 146).

Bazı müsteşriklere göre ise, Hz. Muhammed gazvelerde intikam duygusuyla hareket etmiştir. Yağmacılık ise bu intikamcı ruhun sadece bir tezahür şekli yahut sonucudur iddiasında bulunanlar da vardır (Sarıçam-Özdemir-Erşahin, 2011, s. 247). Halbuki Hz. Peygamber misilleme savaşı yapmamıştır. Cüheyne kabilesiyle yapılan anlaşmada ganimetin miktarının müslümanlar tarafından tesis edildiğidir (Hamidullah, 1412/1991, s. 1/440). Para, İslâm ve imana karşı olanların ellerinde olduğu sürece gayret ve çalışmalar sonuç vermeyecektir (Daryal, 1999, s. 186). Mekkeliler, ekonomik ve şahsî gücü tekellerinde birleştirerek cemiyet içerisinde bir alt yapı oluşturmuştu. Doğal olarak bu alt yapı, üst yapı da geliştirecekti (Daryal, 1999, s. 184). Müsteşriklerden diğer bazıları da Hz. Peygamber'in askerî faaliyetlerini siyasî hâkimiyet ifadesi ile anlamaya çalışırken, bazıları da ekonomik ihtiyaç ile açıklamaya çalışmışlardır (Sarıçam-Özdemir-Erşahin, 2011, s. 247).

Gazvelerin neden ve sonuçlarına bakıldığında ganimet için yapılmadığı savunma ya da yakın tehlikeye karşı taarruz için yapılan savaşlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu savaşlara fetih savaşları da denilebilir. Fetihlerin amacı İslam dininin yayılmasıdır. Elde edilen ganimetlerin de büyük çoğunluğunun askerler arasında taksim edilmesi de ganimeti savaşın amacı olmaktan uzak tutmaktadır. Bu anlamda her bir ganimet askerlerin Allah rızası için katıldıkları mücadelenin karşılığında kendilerinin ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla helal kılınmış ve İslam dininin yayılmasına hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

İnsanî ve Ahlakî Değerler Açısından Gazve-Ganimet İlişkisi

Savaşların insanî boyutu tartışılmış ve halen de tartışılmaktadır. Hz. Peygamber'in gazveleri dikkate alındığında bu hassasiyetin göz önüne alındığı, savaş esnasında ve sonrasında görülmüştür. Toplum düzenini oluştururken değerleri esas alan Hz. Peygamber'in tavır ve davranışları bir toplum önderi olarak uygulamalarında ortaya çıkmıştır.

İslâm, toplumsal duyarlılığı esas aldığından devlet, halkının her türlü ihtiyacını gidermek zorunda olup, halkın can, mal ve sosyal güvenliğinden sorumludur (Tabakoğlu, 1988, s. 115). Bu sebeple devlet aynı zamanda halkın her türlü hak ve hukukunu korumak zorundadır. Hiçbir yönetici, hak sahiplerinin izni olmadan bir kamu malı olan ganimetten bağışta bulunamaz. Meğer bir çoban için bağışlanmış yahut seleb ve hususi ganimet olarak verilmiş olsun. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi ilk ganimet taksim edilmeden hususi ganimet verilemez (Ebû Ubeyd, 2016, s. 327) ilkesi de ganimetin hukukî bir alt yapısının olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in muhaliflerini imha etmek, esir almak veya ganimet elde etmek maksadıyla harp yapmadığı bilinmektedir (Kapar, 1990, s. 410). O, kadın ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştı (İbn Mâce, 1414/1994: Bab no:30, Hadis no:2841). Ganimetlerin, sadece mallardan değil, aynı zamanda kadınların büyük çoğunluğunu teşkil ettiği esirlerden de meydana gelmesi, meselenin sadece iktisadî bir konu olmadığını aynı zamanda insanî bir konu da olduğunu ortaya koymaktadır (Âl-i İmrân, 3/145; Mâverdî, 1994, s. 102). Askerlere sabır telkin etmek, Allah'ın ödüllendireceğini, dünya malına meyletmişlerse savaş sonunda ganimetlere ulaşacaklarını bildirmek (Âl-i İmrân, 3/145; Mâverdî, 1994, s. 102) gazvelerde esas olan hususlardandır.

Ganimetlerin dağıtımındaki farklılıkların maslahat ve ihtiyaca dayalı olduğu iddiasına karşı şöyle denebilir: Uygulamaların maslahat esasına dayalı olması gerekmez. Aksine bu uygulamalar elde edilen ganimete, savaşanların "nefl" hak etmesine ve diğer değişkenlere göre farklılık arz eder (Şehzade Korkut, 2013, s. 52). Ganimet paylaştırılmadan düşmanın malını almak ve "Nühbe" kavramı ile ifade edilen yağmacılık da haram sayılmıştır (Ebû Dâvûd, 1409/ 1988: Bab no: 128, Hadis no: 2703). Savaş süresince ordunun ve savaşta kullanılan hayvanların gıda ihtiyacını karşılamak bu kapsamda değerlendirilmeyip caiz kabul edilmiştir (Mâverdî, 1994, s. 111). Komutanın izni alınmadan da bunlardan istifade edilebilir.

Konunun ahlakî boyutuna, Nadîroğulları Medine'yi terk ederken ensarın Yahudi olan veya Yahudileştirilen çocukları üzerinde bir münakaşa çıkmıştı. Yahudiler, onları da alıp götürmek istemişlerdi. Ensarın, buna itiraz etmesi ve bunun üzerine 'Dinde zorlama yoktur' (Bakara, 2/256) âyetinin nâzil olması verilebilir (Mevlâna Şibli, 1977, s. 1/282).

Ganimet dağıtımında düşman ölülerinin elbise ve teçhizatlarını paylaştırmakla işe başlanır. Savaşçılara öldürdüğü düşmanın her şeyi verilir. Halife şart koşmuş olsun ya da olmasın uygulama bu şekildedir. İmam A'zam ve İmam Malik'in içtihadı; savaş öncesinde şart koşulmazsa, her askere öldürdüğü düşman askerinin teçhizatı verilir. Diğer bir ifade ile şart koşulmamışsa söz konusu eşyalar ganimet sayılır şeklindedir. Bütün savaşçılar katılırlar. Nitekim Hz. Peygamber'in habercilerinden biri, ganimetlerin toplanmasının ardından şöyle seslenmiştir: "Bir şahsı öldüren onun teçhizatına sahip olur." Ganimet dağıtımında dikkat edilecek hususlardan biri de paylaştırmanın geciktirilmemesi ve ele geçirilen teçhizatın başkalarına verilmemesidir (Mâverdî, 1994, s. 265).

Ganimet mallarının pay edilmesinde mala saygı ve sahiplenmenin de dikkate alındığı görülmektedir. Gazve sonrası düşmanın elindeki malların sahiplenilmesi ve bir hukuk çerçevesinde taksim edilmesi, ahlakî açıdan yadırganacak bir durum olarak görülmemiştir.

Hz. Peygamber askerlerine savaş esnasında ganimetlere ihanet etmemelerini ve elde edilen ganimetlerin bir yere toplanmasını emrederek âdil bir taksimat yapmıştır. Toplanan ganimetin başına muhafız görevlendirmiştir. Hz. Peygamber, bazen ganimet alınan kabileler kendisine geldiğinde mallarını geri veriyordu. Bu durum Arap yarımadasında bilinen ve yaşanan bir durum değildi. Hülasa Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin sonuçları İslâm'da ganimet, barış veya savaş yoluyla elde edilen toprakların taksimi, kullanımı, fey ve humus gibi konularda ilke ve kuralların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Mahmudov, 2010, s. 455).

Hz. Peygamber Huneyn ganimetlerini dağıtmadan önce Hevâzin kabilesinden mallarını ya da esirleri seçmelerini istedi. Onlar da esirleri tercih ettiler (Zührî, 2016, ss. 83-84). Böylece Hz. Peygamber Huneyn ganimetlerini dağıtmadan önce Hevâzin kabilesinden alınan 6000 kadar erkek, kadın ve çocuk esiri geri verdi (İbn Hişâm, ts, s. 2/490; Ebû Ubeyd, 2016, s. 136; İbn Kesir, ts, ss. 84-86). Bu uygulamasıyla Hz. Peygamber insana ve onun hürriyetine verdiği önemi bir defa daha ortaya koymuş oldu. Bu uygulama esasen Huneyn gazvesinin Siyer kaynaklarında belirtilen nedenleri de göz önüne alındığında ganimet alma amacını taşımadığını gösterir. İslam dininin kıymet hükümlerini uygulamaları ile ortaya koyan Hz. Peygamber'in iktisadî endişe ve gayelerden uzak hareket etmesi ahlakî değer üreten evrensel tutumunu ortaya koyar. Diğer bir anlatımla insanî ve dinî gayeler için ekonomik bir kazançtan vazgeçme erdemini insanlığa göstermiş olmaktadır.

Hz. Peygamber, "Huneyn günü, humus size yasaklanmıştır. İğne ve iplik kadar bir şey bile olsa verin. Bu aldatma, yapana kıyamet günü utanç, ateş ve rezalettir" demişti. Ensardan bir adam elinde iple gelerek dedi ki: "Ya Rasulallah! Bunu devemin heybesine koymuştum." Hz. Peygamber şöyle dedi: "Benim hakkım senindir" dedi. Adam "Buna ihtiyacım yok diyerek elinden attı." Kamu malına saygıyı öğreten bu şiddetli uyarı, Hz. Peygamber'in aynı zamanda kul hakkı olarak ifade edilen dinen affı çok zor olan hususlarda Müslümanlara nasıl titiz davranmaları hususunda da eşsiz bir örnek sunmaktadır.

Mekke'nin fethi günü, geçmişte zulüm görmüş Hz. Peygamber, şehre muzaffer bir şekilde girmişti. Düşmanlarının köle ve cariye yapılmasını emretmek yahut onların mallarını savaş ganimeti haline getirmek veya hepsinin öldürülmesini emretmesine engel olacak bir şey kalmamıştı (Hamidullah, 1412/1991, ss. 1/267-268). Ancak o, bunu yapmayarak onları serbest bırakmıştı.

Hadislerde Hz. Peygamber'in ganimetlerle ilgili bilgilendirmeleri bulunmaktadır. "Allah yolunda gazve yapan hiç kimse yoktur ki ona ganimet isabet etmesin. Onların ecirlerinin 1/3'ü ahirette verilir. Geri kalan 1/3'ü onlarındır. Ganimet düşmezse ecrin tamamı kendilerinindir." (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 12, Hadis no: 2497). Hz. Peygamber: "Ganimetler daha önce kimseye helal kılınmamıştır. Bunun sebebini "Allah za'fımızı bildi ve onu bize tertemiz helal kıldı" (Müslim, 1983: Bab no: 11, Hadis no: 32, ss. 8/4924-4925) şeklinde açıklamıştı.

Hz. Peygamber'in ashabından bir adam Hayber günü vefat etti. Kendisine ilettiklerinde "Arkadaşınızın namazını kılın" derken yüzünün rengi değişerek ve "Arkadaşınız Allah yolunda suiistimalde bulundu. Eşyalarını denetledik. Bir Yahudi'den kalan iki dirhem değerinde bile olmayan bir iğne bulduk" (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 133, Hadis no:2710) dedi. Ganimet malı ele geçirildiğinde Bilal-i Habeşî'ye insanlara duyurması için seslenmesini emretti. Ganimetlerin 1/5'ini ayırıp kalanını taksim etti. Birisi bir tüy ile geldi ve "Ya Rasulallah bu ganimetten bize düşen bir şeydir" dedi. Bilal seslenirken üç defa "İşittin mi" dedi. O da "Evet" dedi. "Seni aldığını geri getirmekten alıkoyan şey nedir" diye sordu. Bunun üzerine o kişi özür diledi. "Sen onunla kıyamet gününe getirilirsin ve kabul edilmez" (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no:134, Hadis no: 2712) dedi. Benzer şekilde Hz. Peygamber "Allah'a ve ahiret gününe inanan Müslümanların feyinden bir hayvana zayıf düşünceye kadar binmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden ona sahip oluncaya kadar Müslümanların feyinden bir elbise giymesin" (Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 131, Hadis no: 2708) buyurdu.

Ganimete ihanet etmek (gulûl) Hz. Peygamberin hadislerinde yerilmiş, ihanet etmeyenler övülmüştür. İhanet edenlerin şehitlik sevabından mahrum kalıp cehennem azabını hak edecekleri haber verilmiştir (Buhârî, 1410/1990: Kitap no: 60, Bab no: 186, Hadis no: 2909; Ebû Dâvûd, 1409/1988: Bab no: 133, Hadis no: 2711). Fukahâ bu delillere dayanarak ganimet malına ihaneti ittifakla büyük günahlardan saymışlardır (Koca, 1996, s. 14/191). Bedir ganimetleri arasındaki kırmızı bir kadifenin kaybolması üzerine bazı insanlar belki Hz. Peygamber almıştır demişler, bunun üzerine Hz. Peygamber'in asla ganimete ihanet etmeyeceğini beyan eden âyet nâzil olmuştur (Âl-i İmrân, 3/161; Özdemir, 2017, s. 127). Gulûl suçu bugünkü hukukta devlet malını haram yollarla yemek olarak ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber seriyyeye, kahramanlık gösterdikleri takdirde ileri yürüyüşte zapt olunacak maldan ödül olarak ¼, geri çekilmelerinde ise 1/3 ödül verirdi. Aynı şekilde, ordu ganimet alırsa, seriyyede ona ortak olur. Zira onlar da ordunun yararı için çalışmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber Bedir gazvesinde Talha ve Zübeyr'e bu şekilde pay vermiştir. Çünkü onlardan ordunun yararı için bir fedakârlık yapmalarını istemiştir (İbn Teymiyye, 1999, s. 87).

Zafer kazanmanın yenilen tarafa karşı keyfî muamele yapma hakkı vermediği de Hz. Peygamberin uygulamalarında görülmektedir. Müslümanların savaşırken ve zaferden sonra da uymaları gereken kurallar vardır. Savaşta galip olmak ganimeti elde etme sonucunu doğuracağı için bu kurallar fıkıh kitaplarında genellikle ganimetler başlığı altında açıklanmıştır (Özdemir, 2017, s. 148).

İslam'da "Allah yolunda öldürülenlerin ölü olmadıklarını..." (Bakara, 2/154) ifade eden âyet bağlamında hadislerde ve siyer kaynaklarında hayatta kalanlara da "gazi" denilmesi, ganimete kavuşacakları müjde olarak dile getirilmemesi, dinin değerleri öne aldığı, ekonomik kaygı ve amaçları ikincil gördüğü anlamına gelir.

İslâm'ın ilk dönemlerinde her türlü lüks harcamadan kaçınılmıştır. Çoğu kimse, insanın normal ihtiyacından fazla olan bir malı haram kabul ediyordu (Bakara, 2/219). Esasen bu yaklaşım, İslâm'ın dünyada çok sayıda fetihler gerçekleştirmesine ve devleti ikâme etmesine yardımcı olabilecek bir tutum olmadığını savunan araştırmacılar olsa da (Dermenghem, 1997, s. 309) gerçek aksi yönde cereyan etmiş, Müslümanlar dünya coğrafyasının pek çok yerinde fetihlerde bulunmuşlardı.

İnsanî değerlerin gazvelerin omurgasını oluşturması, intikam değil, ilkeler üzerinde mücadele verildiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Her bir gazve ya da seriyye esas itibariyle zorunlu olduğu için, güvenlik için gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

Çalışmada gazvelerin neden ve sonuçları ile ganimet arasındaki ilişki incelenmiştir. Gazvelerin malî yönden ve insanî değerler açısından önemine vurgu yapacak sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ganimet denilince değer ifade eden her türlü mal, esirler ve araziler anlaşılmaktadır. Buna göre gazve-ganimet ilişkisi bağlamında ele geçirilen ganimetlerin emek ve gayretin bir sonucu olarak Müslüman askerlere dağıtıldığı bilinmektedir. Diğer taraftan ganimetler ve esirler gayri müslimler ile Müslümanlar arasında savaş sonrasında olumlu ilişkilerin zemininin de oluşmasına katkı sağlamıştır. Müslümanlar kendi esirlerini kurtarmak için fidye anlaşması yaparken, ellerindeki esirleri de serbest bırakmak için ortaya koydukları yöntemler doğal olarak ganimet hukukunu oluşturmuştur. Bilindiği üzere ganimetin hukukî alt yapısı Bedir gazvesinden sonra nâzil olan Enfâl sûresi ile oluşturulmuştur. Diğer taraftan fetihler sonucunda geniş araziler, fey gelirleri ve türlü ganimetler ortaya çıkmıştır. Başka bir anlatımla gazvelerin ikinci aşaması Hayber'in fethi ile başlayan "fetihler dönemi" olarak ifade edilebilir.

Makalenin girişinde açıklanan kavramlar esasen çalışma içinde geçen kaynaklarda kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Kavramların çalışmamız açısından ne kadar önemli olduğu çalışmanın bütünü içinde ortaya çıkmıştır.

Ganimet muzaffer bir ordunun savaş sonrası elde ettiği ekonomik değer ifade eden her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ile esirlerdir. Bu sebeple mağlup bir ordunun kaybettikleri bu konunun dışındadır. Ganimet alınmasına muhalif olan araştırmacılara esasen mağlup taraftan olaya bakan kimselerdir denilebilir.

Gazveleri Hayber'in fethine kadar, Hayber ile Huneyn arası ve sonrası diye üçe ayırmak isabetli olacaktır. Bedir gazvesinde ganimet bekleyen Müslümanların en güçlü oldukları Mekke'nin

fethinde bunu konu etmemeleri gazvelerin ganimet için yapılmadığını gösterir. Hayber gazvesine katılım konusunda Hz. Peygamber Müslümanları serbest bırakmıştır.

Seferberliğin olduğu Tebük gazvesi ise ganimet elde edilmeyen bir gazvedir. Güvenliğin ve değerlerin belirleyici olduğu dönemlerde maddî ihtiyaçlar ikinci planda olmuştur. Nefel ve ganimet kavramlarının anlam farkına da dikkat etmek gerekir. Nefel, Allah'ın lütuf ve ihsanı, ganimet ise başkalarından elde edilen bir şeydir. Diğer bir anlatımla nefel kavramsal çerçevede ifade ettiğimiz gibi fazlalık demektir. Öte yandan ganimet almak, kültürel ve endüstriyel transferi de dikkatlere sunmaktadır. Zira alınan eşyalar üretildikleri yerler, üreticiler hakkında önemli işaret taşımaktaydı.

Huneyn gazvesinin güvenlik amaçlı olması ve Müslümanların galibiyeti ile sonuçlanmasıyla Hevâzin kabilesinin yüklü miktardaki ganimetine sahip olunması, Tebük gazvesinin de aynı şekilde güvenlik amaçlı olması ancak herhangi bir silahlı mücadelenin olmaması sebebiyle ganimet alınmaması gazvelerin tamamının ganimet amaçlı olmadığını ortaya koymuştur.

Ganimetlerin ahlâkî boyutu da çok önemli olup, ganimetin malî gelir için değil, ahlakî erdemlerin de dikkate alındığı bir vasatta alındığını gösterir. Enfâl sûresindeki "Yeryüzünde düşman üzerinde hâkimiyet kurmadıkça, hiçbir peygambere esir almak yaraşmaz. …" âyeti de bunu ortaya koyar. Diğer bir anlatımla eğer Kur'an teorik olarak ganimete yönelmeyi teşvik etseydi, Hz. Peygamber de ganimet odaklı gazveler yapsaydı kavramsal çerçeve kısmında ifade ettiğimiz gibi gazvenin anlamı yağmacılıktan kurtulup, makul bir anlama dönüşmezdi. Bu açıdan bir toplum önderi ve devlet başkanı olarak Hz. Peygamber'in söz, tavır ve uygulamaları gazvelerin insanî boyutuna en az gazveler kadar önem verdiğini gösterir. Zira O, yanlış ya da tartışmalı bir iş yapacak olursa Allah'ın kendisini uyaracağını te'dip edeceğini biliyordu.

Ganimet mallarının taksim edilmesinin mala olan saygı ve sahiplenmenin de bir gereği olduğu anlaşılmaktadır. Zira malların gazve sonrası ortada kalması ya da hürriyetini kaybeden insanlara doğrudan verilmesi makul görülemeyeceğinden bunların Müslümanların yararına kullanılması, kamu malı olarak insanların faydasına sunulması ahlakî açıdan değerlendirilebilecek bir husustur.

Konunun ahlakî boyutunun diğer bir yönü de gulûl yani kamu malını zimmetine geçirmek ya da kötüye kullanmak olarak ifade edilecek bir durumun gazveler sonrası ganimet dağıtımları sırasında hassasiyetle üzerinde durulan bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. "Arkadaşınızın cenaze namazını kılın" demek suretiyle bizzat kendisinin kılmayacağını ifade etmesi dikkat çekici olup bir çekinceyi ve mesafeli duruşu ortaya koymaktadır. Humusun ayrılmadan ganimetlerin dağıtılmaması ve Hz. Peygamber'in emri olmadan kimsenin ganimet malından bir dikiş iğnesi bile alamaması gazve ahlakının temel ilkesidir. Ayrıca esirlerin gazvenin durumuna ve şartlara göre bazen fidyesiz bazen de fidye karşılığında hürriyetlerine kavuşturulmaları anlamlıdır.

Müslüman askerlerin niyet ve savaşa odaklanma olarak galip gelip ölürlerse şehit, hayatta kalırlarsa gazi olacaklarını bilmeleri, ganimet için savaşmanın onları nihaî amaca yani Allah'ın rızasına götürmeyeceğini bilmeleri de çok önemlidir.

Nihayet, gazveler İslâm dininin korunması ve yayılması için Hz. Peygamber'in hayatının önemli parçası olduğuna göre, ganimetler de gazvelerin maliyetini karşılayan, askerlerin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayan ve Hz. Peygamber (as)in ifadesi ile Allah'ın Müslümanlara ihsanıdır.

Kaynakça

Algül, H. (1996). Gazve. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 13, ss.488). TDV Yayınları.

Ayar, A. R. & Güneş, H. (2003). Hz. Peygamber savaş öncesinde zafer sonrası elde edilecek ganimetlere dikkat çekmesi. *Ondokuz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, ss. 215-234.

Belâzurî, A.b. Y.b. C.b.D. (2002). *Fütuhu'l-büldan* (Mustafa Fayda, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.

Brockelmann, C. (1992). *İslâm ulus ve devletler tarihi* (Neşet Çağatay, Çev.). Türk Tarih Kurumu.

Buhârî, E. A. M. b. İsmail. (1410/1990). *Camiu's-sahih* (Mustafa Deyb el-Buğa, şrh.) (C.3), Y.e.b., ss. 1136.

Daryal, A. M. (1999). *İslâm'ın doğuş ve ilk yayılışının psiko-sosyal açıdan tahlili*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Derveze, İ. (1995). *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. (Mehmet Yolcu, Çev.) Yöneliş Yayınları.

Müslim, E. H. M. b. H. b. M. K. (1983). *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Ahmed Davutoğlu, "Kitabu'l-cihad ve's-siyer, 8/4920, Bab: 9, Hadis: 28, Sönmez Neşriyat.

Demirci, M. (2003). *İslâm'ın ilk üç asrında toprak sistemi*. Kitabevi Yayınları.

Dermenghem, E. (1997). *Hz. Muhammed ve risâleti*, (A. Ağırakça, Çev.), İnsan Yayınları.

Dozy, R.P.A. (2006). *İslam Tarihi*. (Abdullah Cevdet, Osm. Çev.), (Vedat Atila, Osm. Türkçeye Çev.). C.1, ss. 59-60. Gri Yayınları.

Düzgün, Ş. A. (2010). *Sosyal teoloji insanın yeryüzü serüveni*. Otto Yayınları.

Ebû Davud, S. b. E. S. (1409/1988). *Sünen-ü Ebî Dâvûd* (Kemal Yusuf el-Hut, thk.) (C. 2). Müessetü'l-kütübi's-sekâfiyye, s.74.

Ebû Ubeyd, K. b. S. (2016). *Kitabu'l-emvâl* (Cemaleddin Saylık, Çev.). Ankara Okulu Yayınları.

Erkal, M. (1996). Ganimet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 13, s. 351). TDV Yayınları.

Fayda, M. a (1995). Fey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 12, s. 511). TDV Yayınları.

Fayda, M. b (1995). Fetih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 12, s. 467). TDV Yayınları.

Ferrâ, E. Y. H. (1403/1983). *el-Ahkâmu's-sultaniyye* (Muhammed Hamid el-Faki, ta'lik). Daru'l-kütübi'l-ilmiyye.

Hamidullah, M. (2002). *Hz. Peygamber'in savaşları* (Nazire Erinç Yurter, Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.

Hamidullah, M. (2007*). İslâm'da devlet idaresi*. Beyan Yayınları.

Hamidullah, M. (1412/1991). *İslâm peygamberi* (C. 1). İrfan Yayımcılık ve Ticaret, s. 440.

Isfahânî, R. H. b. M. b. M. (2007). Enfâl. Esir. Fey. Gazv. Selb. *Müfredat Kur'an kavramları sözlüğü* (Yusuf Türker, Çev.). Pınar Yayınları.

İbn Habib, E. C. M. (ts). *el-Muhabber*. yy.

İbn Hişâm, E. M. A. (ts). *es-Siretü'n-nebeviyye*. (Mustafa eş-Şeka, İbrahim el-Eybari, Abdülhafiz Şelebi, thk.) (C. 2). Türasu'l-İslam, s. 490.

İbn Kesir, H. İ. E. F. İ. b. Ö. b. K. (ts). *el-Bidâye ve'n-nihâye*. (Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, thk.) (C. 5). Y.e.b. s. 201.

İbn Mâce, H. E. A. M. b. Y. K. (1414/1994). *Sünen-ü İbn-i Mâce*. (Muhammed Fuad Abdülbaki, thk.) (C. 2). Dâru'l-hadis, s. 961.

İbn Manzur, E. F. C. M. b. M. İ. M. (1300). *Lisânü'l-Arab*. (C. 15). Dâru Sâdır, s. 123.

İbn Sa'd, M. B. (ts). *et-Tabakatü'l-kübrâ* (Muhammed Abdülkadir Ata, thk.) (C. 20). Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, s. 84.

İbn Teymiyye, T. A. b. A. b. M. E. B. A. b. T. (1999). *es-Siyasetü'ş-şer'iyye Siyaset*. (Vecdi Akyüz, Çev.). Dergâh Yayınları.

İrving, V. (2012). *Hz. Muhammed*. (Ruhiye Erulaş, Çev.). Mitra Yayınları.

Kapar, M. A. (1990). Hz. Peygamber'in savaşlarına genel bir bakış (C. 3, ss. 403-407). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Koca, F. (1996). Gulul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 14, s. 191). TDV Yayınları.

Kur'an-ı Kerim Meali. (2009). *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*.

Lings, M. (2000). *Hz. Muhammed'in hayatı* (Nazife Şişman, Çev.). İnsan Yayınları.

Mahmudov, E. (2010). *Hz. Peygamberin savaşları*. İsam Yayınları.

Mâverdî, E. H. (1994). *el-Ahkâmu's-sultaniyye* (Ali Şafak, Çev.). Bedir Yayınevi.

Musa b. Ukbe. (ts). *el-Meğazi* (Muhammed Bakşiş Ebû Malik, top.). Y.e.b.

Müslim, E. H. M. b. H. K. N. (1983). *Sahih-i Müslim* (Ahmed Davutoğlu, Çev.) Sönmez Neşriyat. Bab: 9, Hadis: 28, s. 8/4920.

Özdemir, A. (2017). *Kamu düzeninin savaş yoluyla düzenlenmesi*. Murat Kitabevi.

Özdemir, M. N. (2016). *Hz. Peygamber döneminde ganimet uygulamaları*. Otto Yayınları.

Özel, A. (1995). Esir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, s. 382). TDV Yayınları.

Rodinson, M. (2013). *Muhammed Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*. (Atilla Tokatlı, Çev.). Doruk Yayınları.

Sarıçam, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Sarıçam, İ.- Özdemir, M.- Erşahin, S. (2011). *İngiliz ve Alman oryantalistlerin Hz. Muhammed tasavvuru*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Şehzade K. (2013). *İslâm'da ganimet ve cariyelik, İslâm'da ganimet ve cariyelik Osmanlı sistemine içeriden bir eleştiri*. (Yay. Haz. Asım Cüneyd Köksal). (Osman Güman, Çev.). İsar Yayınları.

Şiblî, M. (1977). *Asr-ı saadet*. (Ömer Rıza Doğrul, Çev.) (C. 1). Eser Kitabevi. ss. 281-282.

Tabakoğlu, A. (1988). İslâm iktisat ilkeleri ışığında birlik ve kalkınma. *İslâm üzerine düşünceler*. TDV Yayınları.

Taberî, E. C. M. b. C. (ts). *Tarihu'l-ümem ve'l-müluk*. (Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, thk.) (C. 3). Y.e.b. ss. 152-154.

Vâkıdî, M. b. Ö. V. (1404/1984). *Kitabu'l-meğazi*. (Serkis Corcis, thk.) (C.1). Y.e.b. ss. 377-378.

Yeniçeri, C. (2007). Asr-ı saadet'te devlet bütçesi. *Bütün yönleriyle Asr-ı saadet'te İslâm* (Vecdi Akyüz, Ed.) (C. 2). Ensar Neşriyat, s. 396.

Zührî, İ. Ş. (2016). *el-Meğâzî*. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara Okulu Yayınları.